

ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЈА ПОСЛОВА БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ

Љубинка Катић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд
ljkatic@gmail.com

Апстракт

У раду су изложени историјат трансформације појма професија и савремена обележја изграђености професије. Показано је како послове безбедности у савременим условима обавља све већи број актера чије подручје деловања обухвата поједине сегменте или интегрални корпус безбедносних проблема. Савремено проширено разумевање феномена безбедности укључује у кадровски обухват традиционалне безбедносне структуре, али и низ универзитетски образованих цивилних кадрова безбедности. Процес професионализације ових послова праћен је бројним тешкоћама. Традиционалне структуре се сматрају атипичним професијама због ниског нивоа аутономије и научно-теоријске подлоге знања, а нове професије, којима се у том погледу може изнети мање замерки, тек изграђују остала обележја професионалности – легитимитет на стручну експертизу, препознатљивост од стране шире заједнице, формирање кодекса социјалне одговорности и јачање професије кроз професионалне асоцијације.

Кључне речи: професија, безбедност, образовање, професионализација, занимање.

PROFESSIONALIZATION OF SECURITY AFFAIRS IN SERBIA

Abstract

This paper presents the history of transformation of the term profession and contemporary notions of profession development. It is shown how contemporary security affairs are performed by an increasing number of actors whose area of operation spans certain segments or the integral corp of security problems. Contemporary expanded comprehension of the security phenomena includes traditional security structures in security personnel, but also a series of university educated civilian security personnel. The process of professionalization of these affairs is accompanied by numerous difficulties. Traditional structures are considered as atypical professions because of low autonomy and scientific-theoretical knowledge foundations. New professions mostly satisfy former conditions, but are yet to form other notions of professionalism – legitimacy of professional

expertise, broader community recognition and acceptance, social responsibility codex formation and profession strengthening through professional associations.

Key words: profession, security, education, professionalization, occupation

УВОД

Распрострањена употреба термина *професија* и *професионалност* тек минимално се значењски поклапа са њиховим много ригорознијим научним одређењима. Тежња ка све широј примени атрибута професионалности сугерише високо вредновање носилаца професије као социјалне групе и њихово позиционирање у врх друштвених хијерархија. Лаичко значење професионалности у неком случају је опозиција аматерском, у другом неплаћеном обављању неког посла, а увек „заогрће“ угледом и позитивним конотацијама особу и посао уз који се везује. Ово уважавање потиче из низа својстава која су вековима карактерисала елитно друштво припадника професија.

У односу на термине *занимање*, *позив*, *посао*, *структура*, структурална анализа појма *професија* указује на много стриктнија основна обележја овог појма. Савремено схватање професија има дугу историју која, као и историја уопште, помаже да разумемо трансформације појма и његово актуелно значење. У зависности од друштвеног контекста мењао се статус и углед појединих професија, али је увек оно што је ретко перципирано и као вредно. Тако су у прошлости племство, „рођењем изабрани“, власници земље или материјалног капитала, поседовали ретке и само мањини доступне вредности, и само они су сматрани достојним да приступе професијама. Каснијим развојем друштва поседовање *специфичног знања* и одређени *начин* његове *употребе* успостављени су као примарна својстава која карактеришу припаднике професија.

У савременим условима сматра се да је питање безбедности једно од фундаменталних подручја која помажу да се изразе закони функционисања света и да се они разумеју. Нема, међутим, једноставног одговора на то шта се под безбедношћу подразумева. Недоумице ове врсте дубље су и темељније од уобичајених дилема карактеристичних за почетне фазе научног промишљања неких других друштвених феномена. Укључивање у корпус безбедносних питања само рата и проблема унутрашње безбедности *државе*, како то чине присталице традиционално-реалистичког приступа безбедности, или ширење подручја опсервације и на питања безбедности *појединца*, *друштвених група* и *животне средине*, како чине заговорници критичког поимања безбедности (Vilijams, 2012; Volc, 2008; Simić, 2002), има различите филозофске основе, али и веома конкретне кадровске последице.

Друштвене групе које могу претендовати на статус професије у подручју безбедности више нису саморазумљиве, нити без алтернатива и контроверзи, што додатно усложњава недовољно проучену тему професионализације послова безбедности. Доминантан оквир у коме се сагледава безбедност још увек чини непромењена колективистичка матрица заснована на потребама државе, а не друштва као збира појединаца. У том оквиру је број стварних актера и креатора безбедности крајње сужен на јасно дефинисане државне структуре, првенствено војску и полицију, и у одређеним околностима цивилне кадрове. У стручној јавности се, међутим, бар две деценије инсистира на ставу да крхки свет безбедности појединца почива на другачијим премисама које би свеобухватна слика безбедности требало да уважава. Концепт људске безбедности (UNDP, 1994, стр. 25), промовисан у документима УН и спољној политици неких држава (Јапан, Норвешка, Канада), развијен је кроз седам димензија: личну, еколошку, економску, политичку, социјалну, здравствену и безбедност хране. Између безбедности државе и сваке од димензија људске безбедности може постојати јаз који морамо да испитамо и попунимо ангажујући потенцијале који више не могу да буду (само) из војног или полицијског кадровског корпуса. Савремени, али и традиционални послови безбедности, отварају нове просторе за *цивилне професије* у подручју безбедности, професије које се фокусирају и, унутар свеобухватне слике безбедности, увећавају ситуације, теме и контексте који из државоцентричне перспективе нису били виђени као безбедносни проблеми.

ОД ARTES LIBERALES ДО САВРЕМЕНИХ ПРОФЕСИЈА

Изучавање *професије* као социјалне групе има дугу традицију у *социолошкој* науци, а принцип заснованости професије на *знању и образовању* чини је и предметом изучавања, између осталих, и *науке о образовању*. Неке од основних димензија које установљавају сваку професију, попут утемељености на склопу високог теоријског система знања, поседовања монопола над обављањем одређене делатности, препознатљивости професије од стране друштва, степена организованости професије, те развијености етичког кодекса (Žuravov & Šroger, 1986, стр. 32; Тодоровић, 2011, стр. 133), своје зачетке дугују импресивном средњовековном педигреу и данас најразвијенијих професија везаних за право, медицину и теологију. Неке карактеристике професионалног деловања, основни структурални елементи професије, те термини коришћени за њену експликацију имају, међутим, још дубље корене.

Етимолошко порекло речи *професија*, и других појмова дери-вираних из ње, налазимо у терминима *profiteor* са значењем „очито-

вати, јавно признати“, нарочито да се неко нечим бави, занима, „бити јавни учитељ“, или још чешће *professio*, у смислу посветити се „одређеном послу, занимању, позиву, делатности“ (Кнежић Поповић, 2008, стр. 19), или „јавној дужности, јавној обавези“ (Kober, 2012, стр. 50). Професијама су најпре сматране такозване слободне, интелектуалне професије, а придев *слободне* у њиховом називу потиче још од римских *artes liberales*, названих тако јер их је био достојан само слободан човек, за ког се сматрало да губи достојанство ако би неку делатност обављао за новац.¹ Умножавањем послова који су захтевали стручност, у владајућу класу су пристизали грађани различитог порекла, али *истог или сличног образовања*. Темелје интелектуалног образовања вековима је чинило изучавање *artes liberales*, које су као основе садржаја учења преузете и прилагођене из античких грчких и хеленистичких учења (Balsmeier & Fischer, 2006).² Први почеци стручног удруживања припадника појединих занимања, и данас важног обележја професије, такође могу да се повежу са заједничким култовима и свечаностима на којима су Римљани одавали почаст не само породичним боговима (*lar familiaris*) него и боговима удружења (*genius collegii*). Из њих су израсла и слична средњовековна удружења, цехови, еснафи и гилде, основана као својеврсна братства за међусобну помоћ, гаранцију квалитета производа и регулацију производње, продаје и друштвеног живота уопште. Професионални етос тих група сублимиран је у периоду ренесансе речима *parenti, vicini e amici*, (рођаци, суседи и пријатељи), којима се исказивала љубав и лојалност, али и истицала суштинска основа монопола њихове моћи и ауторитета (Kent, 2009; Wagner, 1983; Kohl, 1992).³ Законитост развоја професије може се лако пратити и на примеру војне професије. Као и код слободних професија, први официри су били аристократе или најамници за које је служба у војсци представљала хоби или извор добити.⁴

¹ Да би се бавио угледним делатностима, какве су биле интелектуалне или политичке делатности, припадник римског друштва не само да није плаћан, него је то од њега захтевало озбиљан алтруизам. Истински богатим се сматрао тек онај ко је могао да издржава сопствену војску. Порекло и иметак били су испред квалификација.

² Средњовековни образовни програм, познат као *septem artes liberales* (седам слободних наука), обухватао је изучавање *triviuma* (латинска граматика, реторика, дијалектика) и *kvadriviuma* (аритметика, геометрија, астрономија, теорија музике). Целовито образовање малобројног образованог слоја, најпре само свештених, а потом и световних лица, морало је да следи та три, па потом четири пута (*via* – пут).

³ Корпорације занатлија и Диркем пореди са породицом и породичним везама. (Диркем, 1972; Ivanović, 2009).

⁴ Универзалне способности племства су се подразумевале, па се дешавало да постављење на високе војне положаје добијају деца из аристократских породица *одмах по рођењу* (Вјатр, 1987, стр. 26).

За савремено разумевање професије пресудна је појава средњо-вековних *универзитета*, који су били сасвим нове организације за које није било аналогије у антици, унаточ постојању високих филозофских и медицинских школа. Универзитети су од самог почетка поседовали многа својства која се и данас сматрају основним обележјима професионалности. *Universitas* је означавало удружење, заједницу оних који поучавају и оних који уче, са својством правног лица или корпорације, са привилегованим статусом потврђеним од стране папе и/или цара, са одређеним степеном аутономије, сопственим судовима, монополом на издавање диплома и правом оснивања професионалних удружења и редова. „Универзално“ или „либерално“ опште образовање чинило је основ првих институција професионалног образовања. Рангирање појединих факултета пратило је хијерархију друштвених сталежа, на врху је био теолошки факултет, а на нижим нивоима правни, медицински и на дну припремни, артистички.⁵ Факултети су изучавани један након другог што је довело до још једне особине и данас карактеристичне за признавање професије – дуготрајног школовања.

Почетак везивања професије за *знање* представља кључни тренутак за настанак професија у савременом значењу. За успон и развој модерних индустријских друштава пресудна је управо њихова заснованост на знању као новом и неисцрпном ресурсу који омогућава приступ у елиту, не више само на основу судбине, порекла и богатства него одабира најбољих из читаве популације.

СТРУКТУРАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ „ПРОФЕСИЈЕ БЕЗБЕДНОСТ“

Анализа професије најчешће започиње издвајањем њених основних атрибута, скупа оних специфичних својстава по којима се професије разликују од осталих занимања у друштву. Постоји /бар/ минимална сагласност о основним карактеристикама професије, иако број и садржај структуралних елемената у различитим одређењима варира. Како је тешко одредити јасну дистинкцију између елемената професија и „непрофесија“ неки аутори прибегавају *степеновању* развијености или изграђености тих елемената. Међу првима је Гринвуд упозоравао да занимања у друштву морамо замислити као

⁵ Савремена асоцијација на уметност није овом приликом погодна. Овај факултет добио је име по томе што је његову структуру чинило изучавање *septem artes liberales*. Уметници су у средњем веку претежно сматрани занатлијама, а њихова дела више продуктом руку него духа.

„дистрибуцију на једном континууму, гдје су нека занимања ближа идеал-типу професије, а нека су даље од тог идеал-типа у смислу задовољавања елемената професије“ (Greenwood, према: Šproger, 1990, стр. 16).

Изворне, примарне елементе професије, који олакшавају анализу било које појединачне професије, па и оних у подручју безбедности, класификовали су Тарнер и Хјуд (Turner & Hodge, према: Žirapov & Šproger, 1986, стр. 32; Тодоровић, 2011, стр. 133; Шпорер, 2001, стр. 158) разврставајући их у четири подручја или димензије које одмах изражавају у степенима, а Жупанов и Шпорерова класификацији додају и пети елемент. То су:

1. Степен развијености основних теорија и техника које чине систематски заокружену целину и основа су за професионално деловање
2. Степен монопола на стручну експертизу
3. Степен препознатљивости професије од стране јавности
4. Степен организованости професије
5. Степен развијености професионалне етике

Ширу листу карактеристичних својстава професије налазимо код Тодоровића (Тодоровић, 2011, стр. 126) где она обухвата и неке карактеристике професионалног деловања које у претходној таксономији нису експлицитно издвојене. Захтевана својства су: 1. трајно бављење занимањем, 2. високо образовање, 3. услужна оријентација, 4. оданост позиву, 5. аутономија и ауторитет, 6. професионално удруживање, 7. професионална култура, 8. функционална важност занимања са статусном мобилизацијом, 9. унутарпрофесионална контрола и 10. професионална идеологија. Задовољавање већине или свих поменутих елемената нека занимања приближава или чини професијама, недовољна развијеност неких од поменутих својстава оставља нека занимања неизвесно дуго у статусу полупрофесија, док се нека занимања не могу уздићи до статуса професије јер их карактерише слаб степен развијености свих поменутих елемената.

Развијеност теорија и техника

Професија се у социолошком смислу обично дефинише као занимање које има „монопол над неким комплексним дијелом *знања и практичних вјештина* за које је потребно дуготрајно школовање, тзв. високо образовање, те тако постаје јасно препознатљиво у друштву“ (Šproger, 1990, стр. 15). Основно специфично својство професије је дакле *знање*, али знање које је базирано на теоријски утемељеним основама. У савременим условима приметна је тенденција професионализације неких занимања која немају довољно чврсту теоријску основу, али и рутинизације професија које је имају. Изоштренија

анализа указује на значај „типа знања, изразитог присуства или практичног одсуства теоријског (апстрактног, уопштавајућег, појмовног) знања као основе за дато деловање“ (Болчић, 2003, стр. 72). Педагошке и андрагошке научне дисциплине у свим дефиницијама појма образовања увек истичу повезаност са општим, ширим и разноврснијим циљевима и исходима *образовања*, у односу на уже и специфичније домете *оспособљавања*, *обуке* или *тренинга*. Без разумевања општег, ширег контекста неке делатности, познавања концепата, узрока појединих појава и процеса, односно без теоријског утемељења, нема ни професионалног обављања неке делатности.

Савремено доба, више него икада, користи појмове из безбедносно релевантног репертоара. Термини као *безбедност*, *одбрана*, *заштита*, *мир*, *сигурност*, *катастрофа*, *криза*, *ризик*, *угрожавање*, све су присутнији и у дискурсима који немају много додирних тачака с безбедношћу. Научна елаборација феномена безбедности помера фокус са државоцентричног ка људскоцентричном поимању безбедности (Brown, 1998; Viliјams, 2012; Dulić, 2006; Møler, 2003; Simić, 2002; Hyde-Price, 2001), настојећи да пронађе равнотежу између више равноправних референтних објеката безбедности: државе, појединца и животне средине. Једна од последица наступајуће, проширене и продубљене безбедносне парадигме јесте драматично ширење кадровске лепезе и укључивање у њен корпус не само стручњака из „тврдог језгра безбедности“, војске и полиције, него и цивилних кадрова безбедности.

Са становишта утемељења професије може се уочити неколико начелно одвојених предметних подручја унутар подручја безбедности. Сва она чине засебне, али отворене сегменте са непрецизним међусобним границама, са бројним елементима који се прожимају, па и преклапају, иако на нивоу праксе и институционалног оквира још увек доминирају послови везани за институције ојачане потребе државе. Релативну новост чини подручје *људске безбедности*, инаугурисано деведесетих година прошлога века, које уз *безбедност у ужем смислу* (унутрашња стабилност државе, правног поретка, различите врсте безбедности на основу функционалности или контекста: приватна, индустријска, информациона; безбедност у школи, привреди, рату, природним катастрофама...), *одбрану* (спољашња безбедност државе, међународни односи) и *заштиту* (цивилну, на раду, животне средине) чини многострука подручја богате области знања које данас обухватају науке о безбедности, у плуралу (Цветковић, 2010). У демократским друштвима преовлађује став по коме бројне послове безбедности могу и треба да обављају цивилни стручњаци, који нас овом приликом првенствено интересују.

Анализа занимања/професија у области безбедности неретко подразумева лаичку „познатост“ референтних група које се баве по-

словима безбедности, свдећи их на доминантну групу стучњака из најужег, традиционалног језгра безбедности. Ипак, савремену теорију и праксу безбедности након другог светског рата, а у бившој Југославији од седамдесетих година прошлог века, карактерише наставак другог значајног тока којим се формирају *цивилни* стручњаци за подручје безбедности, образовани на универзитетима. Подручје безбедности у бившој заједничкој држави стекло је *статус академске дисциплине* истовремено на пет универзитета (1975. године), углавном при факултетима друштвених и политичких наука. Изузетак је била Србија, у којој је смер био првобитно формиран у оквиру Природно-математичког факултета, да би убрзо прерастао у независан универзитетски субјект, садашњи Факултет безбедности Универзитета у Београду. Како свака професионална група тежи монополском положају, идеји о цивилним, универзитетски образованим стручњацима за подручје безбедности пружен је отпор од стране традиционалних субјеката безбедности, али и универзитетске јавности (Bebler, 2004, стр. 14). Занимљиво је да су тадашње студије одбране, као сегмента безбедности, углавном лоциране на факултетима којима безбедност, према супстанци предмета истраживања највише и припада, факултетима политичких наука (Хрватска, Босна и Херцеговина), филозофском (Македонија) и факултету друштвених наука (Словенија).⁶

На подручју које је обухватала бивша Југославија, приметан је и релативно нов тренд, покренут углавном након две хиљаде година, позиционирања на универзитетима некадашњих војних и полицијских академија.⁷ За државе су овакве дислокације можда „елегантан начин да буџете за одбрану и безбедност ослободе дела баласта који им је могао причињавати издатак за војно и полицијско школство“ (Jelušić, 2000/01, стр. 365), шта таква појава, међутим, може значити за развој професија у подручју безбедности и самих универзитета остаје да се види у будућности. Поред тих новијих факултета егзистирају и даље факултети и смерови безбедности у готово свим универзитетским срединама где су и основани. Чини се да постојећи факултети нису били заинтересовани да ограничавају ширење броја институција за професионално образовање.

⁶ Да то није општа правилност сведочи, рецимо, пример социологије, која је на подручју бивше Југославије као наставна дисциплина први пут изучавана не на Филозофском него на Правном факултету у Загребу 1906. године. (Mitrović, 1982, стр. 113)

⁷ Факултет за безбедносне науке Универзитета у Марибору, са седиштем у Љубљани (*Fakulteta za varnostne vede*); Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије Универзитета у Сарајеву; Факултет безбедности Универзитета Свети Климент Охридски у Битоли, са седиштем у Скопљу.

Теоријско здање безбедности требало би да буде постављено на много ширим темељима него што су њени дисциплинарни корени које чине стратегијске студије и студије међународних односа. Научно утемељење безбедности *унутар поља друштвено-хуманистичких наука* далеко надилази, обухватајући их, техничко-технолошке аспекте безбедности, питања осигуравања, спровођења и произвођења сигурности, како се безбедност претежно изучава на војним и полицијским академијама и новијим факултетима безбедности. Оно се креће унутар домена

„традиционалне *политичке филозофије* (поимање односа слободе и нужности у светлу најбољег државног уређења, начина оправдавања власти и сл.), односно модерне *филозофије политике* (облици слободе и могућности њиховог институционалног успостављања), баш као и бројних *етичких* проблема/питања, међу којима је (у овом случају) можда најважније оно: Који је живот вредан живљења?“ (Цветковић, 2010, стр. 56).

Научно истраживање безбедности подразумева темељно теоријско заснивање наука безбедности, а тек потом техничке, процедуралне или технолошке аспекте исте појаве. Колико несналажења има у пракси планирања и програмирања наставних садржаја који се изучавају на факултетима безбедности, сведочи постојање факултета на којима се базичне научне дисциплине, попут филозофије, етике и социологије, не изучавају или се изучавају као изборни предмети.

Безбедност је подручје у ком на много питања има премало одговора, који су, поред тога, чешће обојени бирократским него стручним интервенцијама. Зачеци универзитетског образовања стручњака за безбедност сугеришу могућност јачања научног приступа. Ипак, није упутно закључивати о развијености неке професије само на основу нивоа образовања који стичу њени припадници, не само због тога што је у реалности могуће наћи појединце који „своје занимање схватају као професију, као и појединце који своју професију обављају као обично занимање“ (Болчић, 2003, стр. 72), него и стога што формални услов везан за школовање понекад може да буде постигнут и по цену „прешколовања“ за којим, објективно, код неких занимања и нема потребе.⁸ Ипак, организовање наставних програма врхунског образовања тек заједно са осталим димензијама професије може да сведочи о степену њене развијености.

⁸ Чак су и универзитети попут Харварда приликом оснивања пословних школа критиковани с аргументацијом да „бизнис није права професија и да му нису потребни ментална дисциплина, узвишени циљеви или количина стручног знања који су примерени универзитетском образовању“ (Flexner, према: Вок, 2005, стр. 25).

Монопол на стручну експертизу

Већина професија у развоју настоји да на различите начине подигне стандард своје струке. Дуготрајан процес конституисања професија своди се управо на освајање *ексклузивног* права на обављање одређене делатности у друштву, за шта је неминован ослонац на државу као инстанцу арбитраже. Различите стратегије стицања монопола најчешће су уско везане са првом димензијом, „прописивањем“ начина образовања за обављање одређене делатности. Припадници професије заинтересовани су да контролишу начин уласка, укључивања у професију пожељних и подобних, као и начине искључивања из професије непослушних и неподобних (Тодоровић, 2011, стр. 135).

Први начин и средство за интеграцију у професију тиче се задовољавања основног услова везаног за одређени ниво и квалитет образовања. Већина професија стога кључни значај придаје формирању и контроли универзитетских институција професионалног припремања будућих кадрова. Високи захтеви у погледу прописивања захтеване количине и врсте знања, коришћења стручног и научног језика одређене области, те кретање унутар исте научне парадигме везује припаднике одређене професије. Образовање које стичу дуготрајним школовањем, својеврсна је легитимација којом се може потврдити припадност групи стучњака овлашћених и способних да реше одређени проблем. Систем диплома и друштвено признатих сертификата одређени је израз доказивања тог права.

У условима све веће доступности информација и већих могућности за самообразовање присутна је стална напетост између потребе професије да заштити не само квалитет обављања професионалне делатности него и монопол и моћ професије над друштвом. По правилу су развијеније професије склоне јачању баријера за „улазак“ младих професија ако је скромна понуда „добрих“ послова у друштву, а лакше препуштају неке сегменте сопствене делатности сродним професијама или чак лаицима уколико нису угрожене њихове сфере компетенције. Професије и занимања која теже да прерасту у професије су тако у сталном одбрамбеном ставу у односу на друге /не/стручњаке и у односу на појединце из своје средине који би на неки начин компромитовали подручје њихове стручне експертизе. У комплексном подручју безбедности управо *подручје експертизе* није неспорно за све који претендују на статус професије. У словима традиционално схваћене безбедности припадници војних и полицијских структура налазе се у изразито противречном положају. Послови које они обављају захтевају изузетну стручност, али низак степен аутономије у обављању посла их чини атипичном професијом или *полупрофесијом* (Куџук, 1993, стр. 97). Иако већином сматрани „семипрофесијама“, припадници војних и полицијских стру-

ктура тек са развојем нове безбедносне парадигме постепено почињу да прихватају „заједничку надлежност“ са цивилима у пословима безбедности.

Анализирајући развој цивилних кадрова безбедности кроз призму професионалне припреме као кључног стожера професионализације, могло би се очекивати да је увођењем студија безбедности на универзитете отворен и пут институционализацији и јачању права на обављање послова безбедности цивилним кадровима. У бившој Југославији такав развој догађаја, у ствари, није уследио. Када су студије тадашње општенародне одбране оформљене на југословенским универзитетима, разлог њиховог формирања је поткрепљен са две групе аргумената. Сматрало се да је у одбрамбеним структурама, од општина и предузећа па до највиших органа власти, неопходно ангажовање цивилних кадрова безбедности. Поред тога, требало је формирати наставни кадар за тада обавезан предмет Одбрана и заштита (више пута мењаног назива) који се изучавао у средњим школама и факултетима. Дотадашњи наставници тих предмета били су неретко пензионисани или резервни официри са стручним знањима стеченим у војним академијама или чак средњим школама, углавном без дубљих концептуалних знања о безбедности и често без педагошко/андрагошког образовања и искуства, посебно у универзитетској настави.

Могућности јачања кадровског корпуса које су биле отворене формирањем цивилних факултета, нису искориштене јер је почетна повољна перспектива запошљавања релативно брзо била затворена. Уместо да се изучавање и пракса безбедности афирмишу и ослобађају идеолошких ограничења, управо онда када почињу да пристижу професионално припремљени цивилни кадрови, масовна база њиховог професионалног деловања се затвара и губи. Деведесетих година напушта се концепт подруштвљавања, послови безбедности се централизују и кадрови који су тек почели да буду перципирани као нешто друго и више до административног занимања власти, у многим срединама постају баласт кога би се радо решили. Укидањем наставног предмета у школама и факултетима за дуго времена је анестезирана могућност развоја професије све до упитаности за разлоге њеног постојања. У српском друштву је овај центрифугални начин формирања цивилне професије у подручју безбедности готово довео до њеног гашења. Дугогодишње нејасноће и запуштеност бројних сегмената безбедности (цивилна заштита, образовање за безбедност) већ су нанеле много штете безбедности њених грађана, а недостатак континуитета у професионалном припремању кадрова отежао је рехабилитацију започете професионализације. У обављању послова безбедности изван војних и полицијских структура није било монопола на стручну експертизу, између осталог и стога што је та врста ек-

спертизе пребрзо потиснута. У предузећима и установама у којима су се ови кадрови запошљавали, углавном није било правно регулисано ко може обављати послове безбедности, а поготово ко то евентуално не може радити.⁹

Поновно успостављање студија безбедности након ратова деведесетих кренуло је из супротног смера, пресудним ангажовањем универзитетских образовних институција и истакнутих појединаца. Актуелне студије безбедности у Србији постављене су тако да равноправно уважавају све кључне сегменте мултифункционално схваћене безбедности (одбрана, заштита, безбедност, управљање људским ресурсима). Са становишта успостављања монопола на стучну експертизу, мултидисциплинарност и интердисциплинарност наука о безбедности (у плуралу) сугерише да стручњаци ове врсте нису заинтересовани да шире свој монопол. Чини се да комплексно подручје какво је безбедност не може остати „забран“ малобројних, затворено у круг уске специјалистичке самодовољности, него нека врста уније скупова стручњака ужих дисциплина способних да међусобно комуницирају. У сваком од подручја безбедности ангажују се бројни актери, од особа без занимања (који имају запослење, али не и занимање), преко бројних група занимања, па до професионалних лица. Занимања, па и професије, настају и нестају, па је у савременим условима све више прелазних стања. Ширење кадровске лепезе настало ширењем и продубљивањем концепта безбедности укључило је бројне професионалне групе у сарадњу, али и међусобну конкуренцију. Професионалност у њиховом раду пре би се могла постићи сарадњом и инсистирањем на *начину* на који они користе своја специјализована знања него формалним стратегијама за очување монопола. Поред „тврдог језгра“ безбедности, које чине припадници војске и полиције, у извесној мери царине и правосуђа, сегмент своје стручне експертизе унутар подручја безбедности јачају и занимања из делокруга заштите животне средине, заштите на раду, криминалистике, социологије, психологије, инжењери разних профила, те менаџери различитих сегмената безбедности, који као најмлађа, (мета)професија налазе своје место у координацији свих осталих ресурса и послова безбедности.

⁹ Административним потезима, доношењем уредби, углавном током 1994. године број извршилаца се вишеструко смањивао, што се посебно односи на тренутни престанак потребе за ангажовањем свих професора одбране и заштите, њих око 1.600 (Јовић, Тешић, Вучинић, 2000). Уредбом предвиђени систем *обучавања*, не васпитања и образовања, није никада заживео, нити је било јасно који би га кадрови спроводили. У органима локалне самоуправе чак ни начелничка места нису била попуњена адекватним кадром. Међу начелницима је било и оних са спремом нижом од прописане и са сасвим „егзотичним“ образовним профилима (Катић, 2002).

Укључивање науке као критичке свести у свет безбедности постепено је показало да безбедност не може опстати у дефинитивним парадигмама прошлости. Развојем друштва безбедносна парадигма се све више приклања човеку и настоји се удаљити од идеологија и њихових парцијалних интереса. У складу с тим професионалци безбедности у будућности требало би више да буду „наоружани“ науком и етичким принципима, а не оружјем. Најзначајнија њихова моћ би постала моћ дефинисања, означавања и именовања безбедносно релевантних елемената стварности, а потом и утицања на њу. Можда и зато тако споро продиру у институције.

Препознатљивост професије од стране јавности

Статус и развој појединих професија различито су перципирани од стране јавности као реципијентне средине која треба да користи услуге професије. Неке професије су у већини друштава јасно препознатљиве независно од карактера или степена развијености дотичног друштва. Лекари су пример социјалне групе која је обично доживљавана као заштитник универзалних вредности живота и здравља. За ову професију су карактеристичне и афективно маркиране симболичке представе које се везују за белу боју, боју униформе лекара, као симбол добра, неупрљаности и глобалне пожељности.¹⁰ Остале професије, које допиру до ужег круга корисника, сличан позитиван консензус могу очекивати само у периодима или подручјима у којима њихова делатност постаје вредност коју нико не оспорава, а то су за безбедносне професије обично стања и периоди у којима се остварују нежељени и лоши сценарији. Колективна перцепција појединих професија обично некритички спаја карактеристична својства са свим припадницима појединих професија. Консолидовање и унутрашња хомогенизација професионалне групе унутар осталог становништва базира се на професионалној идеологији (Тодоровић, 2011, стр. 126), скупу уверења и заједничким вредностима, често нормама укуса, начинима понашања и општег животног стила, али и латентном елитизму.

У друштву су јасно препознатљиве професије које су се рано избориле за висок степен законске и административне регулације, као што су традиционалне безбедносне професије. Оне својом неспорном улогом у осигуравању безбедности у ратовима, симболичком снагом система чиновна и униформи, од погледа јавности за-

¹⁰ Драстични су примери мање или више суптилних злоупотреба „пожељног белог“ при вредновању расних особина. Прожимали су дела припадника уважених хуманистичких професија, али и песника попут Киплинга (R. Kipling, *Teret belog čoveka*, 1899; Dž. M. Kuci, *Zemlje sumraka*, 2005).

сењују нове цивилне професије у развоју. Многе професије у настајању стога своје захтеве према друштву усмеравају и формулишу управо у правцу административне преференције за обављање неке делатности. Тиме не само да јачају своју меродавност у стручним питањима, него и олакшавају својим припадницима заузимање кључних позиција у друштву.

Сложени систем титула је такође важан елемент професије. Њихово племићко порекло указује на њихову данашњу друштвену функцију. Оно што професије губе „у налету“ све масовнијег образовања, са друге стране компензују додатним, све оштријим захтевима унутарпрофесионалне стратификације. Сви припадници професије могу имати први степен неке титуле, рецимо дипломирани менаџер безбедности, али само неки додатно постају мастер, магистар или доктор. Како се основа неке професије шири, тако се њен врх све више сужава, утолико више уколико је професија изграђенија. Могућности овакве унутарпрофесионалне стратификације доскоро су постојале само за универзитетски образоване кадрове, не и за полазнике војних и полицијских академија.

Цивилне професије у домену безбедности нису јасно препознатљиве у друштву. То се може приписати вишевековној истини о свету у коме се и даље ставља знак једнакости између силе, униформе и безбедности, а слобода од релативно нових безбедносних претњи остаје за већину још увек далека и луксузна могућност. Таква традиција се може мењати тек у економски развијеним, али демократичним друштвеним системима, где је безбедносна експертиза ослоњена на науку и етику могућа и пожељна. У том погледу већина друштвених наука, у већој или мањој мери, дели судбину наука о безбедности.

Организованост професије

Нека професија сматра се развијеном ако има висок степен организованости, о којој се може судити на основу три показатеља: организованости институција за професионално припремање, типовима организација у којима се најчешће запошљавају припадници професије и снагом професионалних удружења (Šroger, 1990, стр. 28).

Почетни услов постојања професије је универзитетско образовање њених припадника. Дужина трајања тог образовања и степени, нивои образовања које је могуће стећи у одређеној образовној институцији директно указују на ниво професионалног ауторитета који се приписује професији. Пораст општег нивоа образовања у неком друштву обично је праћен и продужавањем времена трајања школовања на свим нивоима. Више знања акумулираног у некој професији тражи и унутарпрофесионалне разлике у нивоу образовања, што у формалном погледу води ка формирању додипломских, ди-

пломских, специјалистичких, докторских и постдокторских студија. Што је могућност стицања знања већа, виши је и ауторитет професије. Организованост и сложеност институција за професионално образовање нема, међутим, увек у основи природни и историјски развој супстанце, материје која се изучава, него је руковођена и различитим културно-политичким одлукама.¹¹ У подручју безбедности задрање политике у кључне одлуке које се тичу развоја професије већ су илустроване. Испољавају се кроз оснивање или гашење високошколских организација, позиционирање бивших полицијских академија на универзитете, волонтаристичко администрирање којим се успоставља па укида наставни предмет са садржајима из подручја безбедности, кроз нејасноће о нормативно исказаним потребама у подручјима попут цивилне заштите или заштите животне средине за које, с друге стране, у пракси не постоје радна места, па све до изричитих забрана, рецимо, чак и синдикалног организовања неких суб-професија у овој области.

Припадници различитих професија у подручју безбедности могу се запошљавати у различитим типовима организација у зависности од развијености конкретног друштва и развијености саме професије. Цивилне безбедносне професије, које дају безбедности једно сасвим ново значење, за сада у српском друштву нису препознате и нису у довољној мери институционално подржане као снага која пресудно доприноси безбедности. Препознатљивост, тип организација у којима се стручњаци могу запошљавати и снага професионалних удружења још увек су на страни традиције.

Постојање, трајање и развијеност професионалних удружења најјаснији је показатељ импрегнираности професионализмом неке професије. Зреле професије обично имају и стара, снажна и развијена професионална удружења. Комплексна, масовна и развијена удружења старају се о свим димензијама професионалности, од квалитета професионалног образовања, преко унапређења стратегија заштите монопола над професионалним радом, развијања законских норми које регулишу обавезност професионалне експертизе, јачања научних темеља професије, па до утицаја на различите форме оснаживања појединаца путем старања за њихова социјална права, новчане надокнаде, пензије... Ове форме удруживања, које се могу сматрати специфичним сегментима цивилног друштва, могу да оснаже не само професионални хабитус *професије* него и *друштво у целини* потенцирањем стручног и интелектуалног тумачења стварности од стране професионалаца, „асоцијација грађана са правом експертизе“

¹¹ Болоњски процес реформисања високог образовања покренуле су, такође, владе а не универзитети.

(Gavrilović & Gredelj, 2012), приликом решавања значајних друштвених питања.

Судећи према снази професионалних удружења већина занимања у подручју безбедности још треба да пређе дуг пут до достизања професионалности. Постојећа професионална удружења неретко постоје само формално, а активирају се спорадично. У традиционалним структурама је слобода удруживања, чак и синдикалног, била ограничавана због природе конвенционалних послова безбедности, строге хијерархизације и могућности злоупотребе силе. Данас се у Србији и у тим структурама формирају одређене врсте удружења и то више у полицији него у војсци, где је чак и први синдикат основан тек 2011. године (Кајгановић, 2012, стр. 2).¹² У новије време и цивилне професије развијају мреже професионалне подршке свесне да постоји изражена потреба за јачањем и удруживањем јер им тек предстоји освајање простора за бољи професионални статус. У том подручју деловало је Удружење професора одбране и заштите, а сада постоје центри и удружења у области заштите животне средине, образовања, као и менаџмента у безбедности. Међу активнијим удружењима су Српска асоцијација менаџера корпоративне безбедности, Удружење за приватно обезбеђење, Удружење за безбедност и здравље на раду, Еко центар¹³...

Кодекс професионалне етике

Деловање у складу с нормама професионалне етике је основни захтев који се поставља пред професионалце. Општа начела етичког поступања примењена на професионалну активност указују на суштинско својство које чини *condicio sine qua non* професионалног деловања. Било да се руководи формалним или неформалним скупом вредности, норми и циљева, професионалац се обавезује на алтруистичну употребу професионалног знања, на трагање за истином и поступање у складу са њом, те на моралне односе према колегама, клијентима и друштвеној заједници. Изграђене професије имају и формално исказан етички кодекс, често формулисан текстом у првом

¹² Синдикално организовање у полицији постоји од 2005. године. Последњих година настају и друге врсте асоцијација, као што су специфичне асоцијације жена у полицији, које такође доприносе јачању професије, континуираном образовању и мењању укупне перцепције јавности о женама у безбедносним професијама.

¹³ Покушај да се прецизно идентификују професионална удружења отежан је чињеницом да се информације о њима налазе у оквиру регистра „Удружења грађана“ Агенције за привредне регистре. Према њиховој садашњој „методологији регистрације, класификације и претраге није могуће добити прецизан списак организација овог типа“ (Gavrilović & Gredelj, 2012, стр. 5).

лицу, понекад и у форми заклетве. У професионалној етици су сублимирана сва остала својства професије,

„то значи да је придржавање стручних стандарда у некој професији уједно и етичко питање те професије. [...] Свако непридржавање етичког кода или злоупотреба професионалног знања и положаја за властите интересе или интересе организације може се окарактеризирати као професионална патологија“ (Županov & Šporer, 1986, стр. 49).

Деловање за општу добробит подразумева и аутономност у примени научних стандарда струке без обзира на став околине, могуће политичке, изваннаучне или коруптивне притиске. Професионалци би требало не само да познају основна етичка начела своје струке него и да заузимају критички став према постојећој моралној пракси и да је побољшавају. Тако високи стандарди неретко су у колизији са властитим интересима, или интересима организације у којој су запослени, али се од професионалаца, више него од других, очекује да предност дају општем интересу. Нема тих историјских околности у којима је такво поступање лако.

На зрелост професије указује и свест о потреби да се већ током образовања и професионалне припреме усвајају и јачају етички ставови, учећи будуће припаднике професије на којим основама (би требало да) настаје стварни ауторитет и углед у друштву. Компаративна анализа наставних планова и програма бројних факултета безбедности¹⁴ који делују на подручју бивше Југославије не говори у прилог схватању значаја изучавања етике за достизање вишег нивоа професионализације. Одвајање струке од етике или злоупотреба професионалног знања за оправдавање текућих, „ситуационих“ истина, у подручју безбедности може да послужи, што пречесто и чини, управо политици која почива на насиљу, сили и неслободи. Да би био могућ критички однос спрам осетљивих проблема безбедности потребно је, поред много стручних знања, и сазнање о добру и злу, које олакшава успостављање чувеног Кантовог „закона у себи“. Етика се, међутим, не изучава као наставни предмет на свим поменутиим факултетима. На једном факултету изучава се предмет Етика као из-

¹⁴ Ако анализом обухватимо само државне факултете на којима су организоване студије безбедности првог степена, говоримо о два факултета у Словенији, два у Босни и Херцеговини, два у Македонији и један у Србији. Поред тога, постоје још по један у Хрватској и Србији на којима су организоване само студије безбедности другог и трећег степена. Њима је могуће додати и један факултет у Србији на коме се изучава ужи сегмент безбедности (заштита на раду), као и остале високе школе и академије изван универзитетског корпуса као што су полицијске и војне академије. (Детаљније у: Катић, 2011)

борни предмет (Филозофски факултет у Скопљу), па га је следствено томе могуће и не изучавати, на једном постоји наставни предмет Етика и људска права (Факултет за безбедносне науке Универзитета у Марибору), а само на Факултету безбедности у Београду постоји листа предмета који организацијом и структуром садржаја сугеришу схватање по коме је моралност неизоставни део стручности професионалаца. На овом факултету изучавају се не само Примењена етика него и Етика рата и Етика и политика хуманитарне помоћи.

Деловање за опште добро изреком је потенцирано у постојећим етичким кодексима неких традиционалних субјеката безбедности. Међу познатијима су *Кодекс понашања царинске службе*, *Кодекс полицијске етике*, *Кодекс професионалне етике генерала – адмирала*, те *Кодекс понашања радника Управе за борбу против организованог криминала* (Даље: УБПОК). Код ових професија дугогодишња брига и доминација државе на њиховој изградњи узроковала је бољу развијеност, али и њихову финансијску, управљачку и вредносну везаност уз државу. Из Кодекса професионалне етике генерала – адмирала видимо, на пример, да су „универзалне људске вредности“ у највећем делу партикуларне, националне, формулисане као „општеприхваћене државне норме, чија је квинтесенција национални интерес, ма шта то било, јер се нигде експлицитно не одређује“ (Gavrilović & Gredelj, 2012, стр. 47). Неки етички кодекси (не само у сектору безбедности) формулисани су сувише уопштено, општеприхватљивим фразама, не обавезујући конкретно никога. Леп изузетак, пронађен на неочекиваном месту, представља Кодекс понашања радника УБПОК написан одмереним стилем, са јасним и прецизним формулацијама (Gredelj, Gavrilović & Šolić, 2005, стр. 151–154).

Постојање моралног кодекса неке професије, наравно, не значи аутоматску подударност промовисаних начела са свакодневном праксом стручњака појединих области. Читава мрежа интереса исплетена је око готово сваке од научних области које чине фондус наука о безбедности, настојећи да их употреби као инструмент политике. Таквим притисцима тешко одолевају и зрелије научне дисциплине него што су науке о безбедности. Ипак, етичка начела не постављају се само зато да бисмо их остварили него и да би нас подсећала чему стремимо, а недопустива понашања треба да буду маркирана као таква, чак и када се у пракси безбедности дешавају.

ЗАКЉУЧАК

Судећи према доста ригорозним социолошким критеријумима већина занимања у подручју безбедности још увек је у процесу освајања статуса професије. Да бисмо разјаснили на ком делу пута професионализације се налазе, корисно их је анализирати у пресеку ве-

ћег броја координата. Структурална анализа „професије безбедност“, као збирног имена за више различитих професија у оквиру овог све ширег поља, указује на различито позиционирање, на том континууму од занимања ка професији, традиционалних војних и полицијских професија у односу на савременије цивилне професије безбедности.

Традиционално државоцентрично схватање безбедности, које је, нарочито у лаичкој јавности, још увек доминантно, не оставља сумњу у погледу референтних група које могу да претендују на статус професије у подручју безбедности. Нова безбедносна парадигма мултидимензионалне безбедности, међутим, подручје стручне експертизе ових група драстично шири и у безбедносни кадровски корпус укључује не само универзитетски образоване стручњаке безбедности, него и стручњаке из других, чак не увек сродних научних дисциплина. И једни и други делимично задовољавају критеријуме изграђености професије. У савременим условима и сами ти критеријуми постају латентно анахрони јер се њима покушава фиксирати појава подложна динамичном развоју. Структуралне анализе стога су академски покушај да се успостави трајност одређења нечега што се не може лако стабилизovati, чак ни периодичним новим, ригорознијим захтевима. Данашњи свет рада у друштву учења захтева од професионалаца чак и много више од достизања образовног нивоа, успостављања професионалних удружења, формулисања кодекса, истицања административних и законских преференција за обављање одређеног посла и сличних формалних услова. Оно на чему се инсистира јесте континуирано образовање и одговарајући начин обављања бројних делатности које улазе у нови контекстуални оквир безбедности. Заједничке *карактеристике професионалног деловања* професионалаца, које се обично сумирају као „три А“; ауторитет, аутономија и алтруизам (Милошевић, 2011, стр. 43; Šproger, 1990, стр. 38), чине суштински показатељ професионализације појединих занимања.

У друштву у коме су могућности стицања знања и доступност информација готово неограничене, а стварност се убрзано мења, професионални идентитети постају оквири за све веће групе људи и све разноврсније типове стручњака. Таква тенденција се уочава управо у сфери безбедности где се интегрална безбедност може осигурати само професионалним спонама међу стручњацима различитих области широке безбедносне агенде. У том смислу традиционалне безбедносне професије карактерише висока структурираност појединих елемента као што су монопол на део експертизе, препознатљивост у друштву, високоспецијализован стручни језик, морални кодекс и слично, али и непремостива препрека на путу професионализације у виду недостатка аутономије у обављању посла. Ауторитет знања без његове аутономне примене спречава ове професије

да делују увек у најбољем општем интересу. Тешкоће са којима се на истом путу суочавају припадници друге, хетерогене групације стручњака настају услед широког, готово безобалног конституисања једног поља какво је интегрална безбедност. Унапређивање професионалног инегритета ових група почива на ауторитету стеченом теоријски утемељеним образовањем, на могућности дистрибуције научног погледа на свет безбедности и снажнијој позицији у односу на било који облик спољашњег притиска и инструментализације њихове делатности.

Ако читаву структуралну димензију професија схватимо као услов да се одређене делатности обављају *in commune bonum*, а не као начин конзервирања развоја друштва у корист професионалних елита, онда кумулативно дејство структуралних елемената професија у подручју безбедности може да се посматра као средство за остваривање циља – зналачког, аутономног и алтруистичког односа према безбедности појединца, друштва и животне средине.

ЛИТЕРАТУРА

- Balsmeier, C. & Fischer, J. P. (2006). *The Greek Middle Ages – The Development of the Artes Liberales in Antiquity*. Bielefeld: University Bielefeld.
- Bebler, A., (2004). Intervju, *Slovenska vojska*, Ljubljana, 4, 12–16.
- Вок, D. (2005). *Univerzitet na tržištu* [University in the marketplace]. Beograd: Clio.
- Болчић, С. (2003). *Свет рада у трансформацију* [World of work in the transformation]. Beograd: Плато.
- Brown, S. (1998). World Interests and the Changing Dimensions of Security. In: Klare, M., Chandrany, Y. (Eds.), *World Security – Challenges for a New Century* (1–17). New York: St.Martin Press.
- Vilijams, P. D. (priredio). (2012). *Uvod u studije bezbednosti* [Security Studies: An Introduction]. Beograd: Službeni glasnik, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
- Вјатр, Ј. (1987). *Социологија војске* [Sociology of Army]. Beograd: Војноиздавачки завод.
- Volc, K. (2008). *Teorija međunarodne politike* [Theory of International Politics]. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, Alexandria Press.
- Gavrilović, Z. & Gredelj, S. (2012). *Profesija između korupcije i identiteta* [Profession between corruption and identity]. Beograd: Biro za društvena istraživanja.
- Gredelj, S., Gavrilović, Z. & Šolić, N. (2005). *Profesija (i) korupcija* [Profession (s) corruption]. Beograd: Centar za monitoring i evaluaciju.
- Диркем, Е. (1972). *О подели друштеног рада* [The Division of Labor in Society.]. Beograd: Просвета.
- Dulić, D. (ur.). (2006). *Ljudska bezbednost* [Human Security]. Beogra: Fond za otvoreno društvo.
- Županov, J. & Šporer, Ž. (1986). Profesija sociology [Profession Sociologist]. U: *Suvremeno društvo i sociologija*, Zbornik radova sa skupa „Proturječja i razvojni problemi jugoslovenskog društva“ (str. 28–61). Zagreb: Globus, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Ljubljana: Delo.

- Ivanović, Z. (2009). Pogled unazad: Dirkem kao teoretičar srodstva [A Look Back: Durkheim as a Kinship Theorist]. *Etnološko-antropološke sveske*, 14(3), 9–16.
- Jelušić, Lj. (2000/2001). Izobraževanje civilnih obrambnih strokovnjakov na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Ljubljana: UJMA.
- Јовић, Р., Тешић, Р. & Вучинић, М. (2000). Ревитализација струке и трансформација Факултета цивилне одбране [Revitalization of the profession and the transformation of the Civil Defense]. *Зборник Факултета цивилне одбране Универзитета у Београду*, 7–35.
- Катић, Јб. (2011). *Савремени концепт националне безбедности и професионално припремање кадрова* (докторска дисертација) [The modern concept of national security and the professional preparation of personnel]. Београд, Универзитет у Београду, Факултет безбедности.
- Катић, Лј. (2002). *Образовне потребе и школовање професионалних кадрова за цивилну одбрану и заштиту у Србији* (магистарска теза) [Educational needs and training of professional personnel for civil defense and protection in Serbia]. Београд: Универзитет у Београду, Факултет цивилне одбране.
- Кажгановић, Ј. (2012). *Удружења жена запослених у сектору безбедности* [Association of women employed in the security sector]. Београд: Појмовник, Центар за безбедносне политике.
- Kent, D. (2009). *Friendship, Love and Trust in Renaissance Florence*. Cambridge: Harvard University Press.
- Кнежић-Поповић, Д. (2008). Историја слободних професија од *artes liberales* до савременог доба [History of Free Professions / from Artes Liberales to our Times]. *Strani pravni život*, Београд, Институт за упоредно право, 2, 7–29.
- Kober, D. (2012). Intercultural Professionalisation in Adult Education. *Andragoške studije*, 2, 43–59.
- Kohl, V. G. (1992). The Changing Concept of the *Studia Humanitatis* in the Early Renaissance. *Renaissance Studies*, 6(2), 185–202.
- Кућук, Е. (1993). Огледи о војној професији [The trials of the military profession]. *Novi glasnik*, 1, 95–99.
- Милошевић, Б. (2011). Инжењерска етика: Од занатлијске традиције ка рационализму професије [Engineering Ethics: From craft traditions to the rationalism of the profession]. У: Ђорђевић, Д. & Ђуровић, Б. (прир.). *Професионална етика инжењера*, (43–55). Ниш: Машински факултет Универзитета у Нишу.
- Mitrović, M. (1982). *Jugoslovenska predratna sociologija* [Yugoslav pre-war sociology]. Београд, Истраживачко-издавачки центар SSO Србије.
- Møller, B. (2003). Nacionalna, socijetalna i ljudska bezbednost [National, societal and human security]. У: *Ljudska bezbednost/Human Security* (59–65). Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, Центар за истраžивање људске безбедности, V/1,
- Simić, D. (2002). *Nauka o bezbednosti, savremeni pristupi bezbednosti* [The science of security, modern approaches to security]. Београд: Službeni list SRJ, Факултет политичких наука.
- Тодоровић, Д. (2011). Професија лекар [Profession Doctor]. У: Ђорђевић, Д. & Ђуровић, Б. (прир.), *Професионална етика инжењера*, (125–143). Ниш: Машински факултет Универзитета у Нишу.
- UNDP. (1994). *Human Development Report*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Hyde-Price, A. (2001). Beavare the Jaberwock!: Security Studies in the Twenty First Century. In: Gartner, H., Hyde-Price, A. & Reiter, E. (Eds.), *Europe's New Security Challenges* (27–54). London, Boulder, Line Reinner Publishers.

- Цветковић, В. (2010). Филозофски основ наука безбедности [The Philosophical Foundation of Security Studies]. *Годишњак Факултета безбедности*, 55–62.
- Шпорер, Ж. (2001). Елементи професије [Elements of the Profession]. У: Ђорђевић, Д. (прир.), *Социологија forever* (157–165). Ниш: Пунта,
- Šporer, Ž. (1990). *Sociologija profesija, ogled o društvenoj uvjetovanosti profesionalizacije* [Sociology of professions, review of the social conditioning of professionalization]. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
- Wagner, D. L. (1983). *The Seven Liberal Arts in the Middle Ages*. Bloomington: Indiana University Press.

PROFESSIONALIZATION OF SECURITY AFFAIRS IN SERBIA

Ljubinka Katić

University of Belgrade, Faculty of Security Studies, Belgrade

Summary

The origins and development of the term profession can be traced back to Roman age, where we find roots of the so-called liberal professions. The foundings of contemporary comprehension of the term profession are linked to appearance of middle age universities, where socially accepted knowledge was aquired. University education and knowledge, and not personal origins, have become governing facts of profession acceptance. Today, the condition for high status and profession autonomy in society lies in high-quality theoretical knowledge, expert authority, clear separation and institutionalized acceptance, but also in socially responsible activity execution. There is still few “real”, ideal professions in the social reality that satisfy all of the mentioned criteria.

Due to increasingly wide conceptual field of the security phenomena, the number of security-related professions is also on the rise. Besides traditional security professions, military and police, there’s also a series of developing civillian professions that require university education. Some of them include certain segments of the security activities (occupational safety, firefighting, criminalistics), while others tend to encompass the whole problem (security managers as a metaprofession). Both of them paritally satisfy the criteria for profession development. Traditional structures primarily lack autonomy in execution, while new professions are not enough science-backed in all areas, nor recognized by the society as an expert activities in the field of security, often lacking ethical codex or strong professional associations that would strengthen them from the inside and towards society.